

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

בעשרה בטבת, יום השנה לפטירת אבי מורי ז"ל, קיימתי בביתי מנין לתפילת מנחה. שעה קלה לפני התפילה, הודיע לי הבעל קורא, כי הפסיק את תעניתו מחמת חולשה. ונשאלה השאלה, האם אדם שאינו מתענה רשאי לקרוא בתורה בתענית, למרות שאינו מתענה.

שליח ציבור שאינו מתענה

א. כתב הטור (או"ח סי' תקסו סע' ד) ז"ל: "כתב רב נתן, שליח ציבור שאינו מתענה אינו יכול להתפלל, שכיון שאינו מתענה אינו יכול לומר עננו". והקשה עליו הטור: "ואיני יודע למה, שהרי אינו אומר 'ביום תענית', אלא 'ביום תענית הזה', ותענית הוא לאחרים". ולכן מסיק הטור: "ודאי אם אפשר שיהיה ש"ץ המתענה טוב הוא מאחר, אבל אם אי אפשר נראה לי שיכול להתפלל". ומבואר כי לכתחילה בוודאי ראוי כי בתענית, יהיה השליח ציבור מתענה. ובדיעבד, נחלקו רב נתן והטור, לדעת רב נתן מי שאינו מתענה אינו יכול לשמש ש"ץ, כי אינו יכול לומר בתפילת עננו "ביום תענית", שהרי אינו מתענה. אך לדעת הטור, גם אם אינו מתענה, בדיעבד רשאי להיות ש"ץ. וכתב הב"ח בביאור דבריו: "דמאחר דאיכא עשרה שמתענים, דין תענית ציבור יש לו לענין עננו וקריאת ויחל, והם מביאים החיוב על כל הציבור לתפילת עננו. אלא מפני שמשקר בדבריו, צריך לומר ביום תענית זה". ומוסיף הב"ח: "ומה שכתב [הטור] דשליח ציבור המתענה טוב הוא מאחר, היינו לפי שהשליח ציבור הוא שליח בשביל המתענים כמו משה ואהרן וחור".

להלכה הביא הבית יוסף את דברי האבודרהם (עמ' רנה) "שרב עמרם גאון כתב כדברי רב נתן, וכן כתב בסוף ספר הכל בו בשם רב יהודאי גאון", וסיים: "ודבריהם דברי קבלה ועליהם יש לסמוך". וכן פסק בשו"ע (או"ח סי' תקסו סע' ה) "בתענית צבור שליח ציבור שאינו מתענה לא יתפלל". ומפשטות דבריו משמע, כי מי שאינו מתענה אינו רשאי לשמש כשליח ציבור אפילו בדיעבד, כדעת רב נתן. אך המג"א (שם ס"ק ז) כתב כי בדיעבד "אם אין ש"ץ אחר, מוטב שיתפלל מי שאינו מתענה, משיתבטל לשמוע קדיש וברכו". ודבריו הובאו להלכה במשנה ברורה (שם ס"ק יח). נמצא כי לכתחילה אין ראוי למי שאינו מתענה לשמש כש"ץ בתענית. ובדיעבד כאשר אין ש"ץ אחר, לדעת הבית יוסף, אינו רשאי לעבור לפני התיבה, אך לדעת המג"א והמשנה ברורה, עדיף שיתפלל מי שאינו מתענה, מאשר יתבטל הציבור לשמוע קדיש קדושה וברכו.

קריאת התורה בציבור שאינו מתענה

ב. בשו"ע (או"ח סי' תקסו סע' ג) נפסק: "אין שליח צבור אומר 'עננו' ברכה בפני עצמה, אלא אם כן יש בבית הכנסת עשרה שמתענים. ואפילו אם יש בעיר עשרה שמתענים, כיון שאין בבית הכנסת עשרה שמתענים, לא". ומפורש שהש"ץ רשאי לומר **תפילת "עננו"** רק אם יש בבית הכנסת עשרה מתענים. אולם לענין קריאת התורה לא נאמר במפורש האם כאשר אין עשרה מתענים בבית הכנסת בתענית ציבור, קוראים בתורה בפרשת "ויחל". ומדברי השו"ע לכאורה יש לדייק שאין צורך בעשרה מתענים

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

לקריאת פרשת "ויחל" בתענית. שכן בהלכה הסמוכה (שם סע' ב) כתב השו"ע שבתענית ציבור "נהגו הראשונים לומר שליח צבור "עננו" בין גואל לרופא ולקרות ויחל", בעוד שאת ההלכה שצריך שיהיו עשרה מתעניין בבית הכנסת הזכיר השו"ע (סע' ג הנ"ל) רק לענין אמירת "עננו" כברכה בפני עצמה, ולא לענין קריאת פרשת "ויחל", כמקודם. משמע שלדעת מרן השו"ע, דרושים עשרה מתענים בבית הכנסת רק לאמירת "עננו" כברכה בפני עצמה, ולא לשם קריאת פרשת "ויחל" [ואף שעדיין צ"ע מדוע יש לחלק בין הדברים, אך הדיוק במקומו עומד].

ואמנם נחלקו הפוסקים בדין קריאת "ויחל" כאשר אין עשרה מתענים בבית הכנסת בתענית ציבור באחת מד' תעניות, כפי שהביא המשנה ברורה (שם ס"ק ד) וז"ל: "ולענין קריאת ויחל כשחל התענית צבור בשני וחמישי, אע"פ שדוחין פרשת השבוע לית כאן ברכה לבטלה (דתקנת עזרא לקרות בשני וחמישי), אם כן די כשיש ששה בבית הכנסת קורין ויחל, משא"כ במנחה צריך עשרה בבית הכנסת. והוא הדין שחרית כשחל בראשון שלישי רביעי וששי צריך עשרה בבית הכנסת דוקא [אליה רבה ופמ"ג]. ויש אומרים שבתענית צבור של ד' צומות כיון דמדברי קבלה הם, אפילו אין שם מתענים רק שבעה והשאר אינם מתענים דאניסי שהם חולים יכולים לקבוע ברכת "עננו" ולקרות ויחל [שערי תשובה בשם מהר"ן חביב, ע"ש]."

לפנינו מחלוקת בין האליה רבה והפמ"ג, שלדעתם אין לקרוא בתורה כאשר אין עשרה מתענים בבית הכנסת. ואם התענית היא ביום שבלאו הכי קוראים בתורה [שני או חמישי] ואין ששה מתענים - לא יקראו בתורה בפרשת "ויחל" אלא בפרשת אותו שבוע. שכן חיוב קריאת התורה בימי ב' וה' הוא מחמת תקנת עזרא לקרוא בתורה בכל שבוע בימים אלו, ואם כן כאשר אין עשרה מתענים בבית הכנסת, שוב **חיוב קריאת התורה אינו מחמת התענית** אלא מחמת תקנת עזרא, ולפיכך לשיטה זו לכאורה יצטרכו לקרוא בתורה את קריאת **פרשת השבוע** כתקנת עזרא. וכאשר התענית בימים שאין קוראים בהם בתורה [ראשון, שלישי, רביעי ושישי], שחיוב קריאת התורה הוא רק מחמת התענית, אם אין עשרה מתענים, אין לקרוא בתורה.

ואילו לדעת המהר"ם בן חביב **ניתן לקרוא בתורה את פרשת "ויחל"** גם אם יש בבית הכנסת ששה או שבעה מתענים בלבד, והשאר אינם מתענים. וצריך להבין את טעם הדבר.

קריאת התורה בתענית - חובת היום או חובת התענית

ג. בביאור הדברים יש לברר האם חיוב קריאת התורה בתענית ציבור הוא חיוב הבא מחמת ה"תענית", דהיינו שיש חיוב קריאת התורה כחלק מקביעות התענית, שהמתענים קוראים בתורה בתעניתם, והקריאה שייכת לצום. או שחיוב קריאת התורה בתענית הוא מחמת ה"יום", וכפי שמצינו שבימי חג ומועד ה"יום" מחייב שיש בו קריאת התורה, כך גם בימי תענית, יש חיוב בקריאת התורה בפרשת "ויחל" בגלל **שיום** התענית הוא יום מיוחד המחייב שיקראו בו בתורה, ולא התענית עצמה.

נפקא מינה: אם **החיוב הוא מחמת התענית**, צריך שיהיו עשרה מתענים בבית הכנסת. כי חיוב קריאת התורה הוא רק אם יש עשרה אנשים, ואם החיוב הוא מחמת התענית, צריך שיהיו עשרה **מתענים**, שגורמים לחיוב קריאת התורה. ברם אם החיוב הוא **מחמת היום**, הרי שאפילו אם אין מתענים כלל בבית הכנסת ויש עשרה שמתפללים, יוכלו לקרוא בפרשת "ויחל" כי יום התענית הוא המחייב את קריאת פרשת "ויחל". ונראה כי נחלקו הפוסקים בדין זה.

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

בשו"ת חתם סופר (ח"א סימן קנז) כתב: "ביום תשעה באב תקע"א החליתי והוצרכתי לשתות בעוונות הרבים, והרהרתי בדעתי אם ישאלוני התלמידים המתפללים בבית המדרש שבביתי האם יקראוני להעלות אותי לספר תורה למנחה בקריאת ויחל, מה אשיב להם". וכתב החתם סופר: "ונ"ל פשוט דיכולתי לעלות לתורה לקרות ויחל כמו שאר כל אדם... עד כאן לא אמרו הרב מהרי"ק (שורש ט) והבית יוסף (סימן תקסו סע' ד) אלא בב' וה' שמי שאינו מתענה אין אצלו יום תענית ומאי שייטיה [שייכות] דקריאת ויחל לדידיה, וכל שאינו מחוייב בדבר התענית אינו מוציא רבים ידי חובתו. משא"כ בתשעה באב אית ביה תרתי למעליותא, חדא וכי החולה אינו מחוייב בדבר התענית ואינו מתענה בו, והלא לא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו ואם די לו בשתיה לא יאכל, ואם די לו באכילה פעם אחת לא יאכל ב' פעמים, ולא יותר ממה שצריך, וגם שארי עיניים אם אינו צריך לנעול ולרחוץ ולסוך אסור לו לעשות אחד מאלה, נמצא שהוא מן המתענים ומהמחוייבים בדבר. הא חדא, ועוד אחרת, אפילו הותר בכל הנ"ל, מכל מקום **תשעה באב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה** שחרית ומנחה אפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב הנ"ל, ויומא קא גרים... תשעה באב יום מועד דפורענות הוא ואפילו אינו מתענה בו מכל מקום מחוייב בקריאת היום".

ומבואר בדבריו, שמאחר ותשעה באב הוא "יום שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה", לכן אפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב זה "**דיומא קא גרים**", והיינו שתשעה באב נחשב כ"יום מועד" [כלשון הכתוב (איכה א, טו) 'קָרָא עָלַי מוֹעֵד', וכפי שנפסק בשו"ע (או"ח סי' תקנט סע' ד) "אין אומרים תחנון בתשעה באב ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד"]. ומשום כך אפילו אם אינו מתענה בו, מכל מקום מחוייב בקריאת היום, ושפיר יכול לעלות לתורה.

וסיים החתם סופר: "והשתא לפי טעם זה האחרון, לא מבעיא שיכול לעלות לתורה לקרות במנין עשרה המתענים, אלא **אפילו צבור שאינם מתענים כלל** כגון שכולם קצירי ומריעי [חולים] או בעלי ברית בתשעה באב שנדחה, מכל מקום קוראים "ויחל" במנחה **דיום הוא שנתחייב בקריאה**". יחד עם זאת, הסיק החתם סופר: "מכל מקום להלכה אני אומר, ולמעשה צריך מיתון קצת. אבל זה נראה לי ברור להלכה ולמעשה שהחולה שאכל בתשעה באב יכול לעלות לתורה אפילו במנחה, אבל עשרה בעלי ברית, צריך לי עיון לדינא אם יקראו ויחל".

בדברי החתם סופר מתבאר איפוא, שקריאת התורה בתענית ציבור היא **חובת היום** - ולכן אפילו אם **כל הציבור** אינו מתענה, מחוייבים בקריאת התורה בגלל היום.

ד. ולפי זה נראה כי הפוסקים המחייבים **עשרה מתענים או רוב מתענים** בבית הכנסת לצורך קריאת פרשת "ויחל" סוברים כי קריאת התורה היא **מחמת התענית**, ולכן כשאין עשרה מתענים או רוב מתענים בבית הכנסת אין לקרוא פרשת "ויחל".

והדברים מפורשים בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קיג) שכתב בביאור דברי המהר"ם בן חביב הסובר שאין לקרוא **בתורה** בתענית אם אין ששה או שבעה מתענים בבית הכנסת, וז"ל: "טעם מהר"ם בן חביב נראה, דאין הימים שנקבעו בהם התענית חשובים יותר מסתם ימי השנה, שלכן **לא שייך** שיהיה **חיוב בקריאת התורה מצד היום**, ובהכרח **שהקריאה היא בשביל התענית**... ואף שגם תענית צבור שגוזרין על כל צרה שלא תבוא צריך לקבוע מקודם כדאיתא בתענית דף כ"ד, ואף תענית יחיד אמר שמואל כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום לאו שמיא תענית שם בדף י"ב וכתב הרי"ף שהוא

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

מקרא ד"קדשו צום", הרי חזינן שלא שייך חשיבות תענית אלא כשמתחילה מקדישין היום לענין זה, שאם כן משמע שליכא ענין תענית בסתם יום אלא ביום המשונה מסתם יום בזה שנקרא קודם שבא היום שהוא יום צום, וכל שכן בימים הקבועים מהנביאים להתענות שקדשו אותן הימים לחשיבות יום צום, שאם כן שייך שקריאת התורה יהיה מצד היום, וזה צריך לומר בשיטת החתם סופר. סבר מהר"ם בן חביב שנוהגים כמותו, שכיון שלא נעשה היום באיזה קדושה אלא לענין שיקובל ביום זה לרצון התענית והתפילות לפני השי"ת הוּו כל הדינים שייכים להצום ולא להיום".

הרי לנו כי לדעת **המהר"ם בן חביב**, הימים שנקבעו בהם תענית אינם חשובים יותר מסתם ימי השנה, ולכן לא שייך שיהיה בהם חיוב בקריאת התורה מצד היום, ובהכרח שהקריאה היא **בשביל התענית**. ואילו **החתם סופר** סובר, שגם בתענית ציבור חיוב קריאת התורה הוא **מצד היום**.

ואכן, לאור המבואר בדעת המהר"ם בן חביב שקריאת התורה בתענית היא חיוב הבא **מחמת התענית**, נמצא שאם אין ששה מתענים בבית הכנסת בימי ב' וה', שוב קריאת התורה אינו מחמת התענית כי אין מתענים בבית הכנסת, אלא מחמת תקנת עזרא לקרוא בב' וה', ועל כן יקראו בתורה **את פרשת השבוע**, וכמו שנתבאר לעיל **[אות ב]**, ולא את קריאת פרשת "ויחל". וכן נקט האגרות משה, בהמשך דבריו הנ"ל: "וכיון שהמנהג הוא כמהר"ם בן חביב, לכן כשליכא רוב מתענים צריך לקרא בשחרית כשהוא בשני וחמישי פרשת השבוע ולא ויחל, ובפרט שיש אומרים בטור שלעולם קורין בשחרית פרשת יום [דתדיר ושאינו תדיר וכו']".

גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ג ג סימן נח) ביאר בדרך זו את מחלוקת החתם סופר ומהר"ם בן חביב: "דעת מרן החתם סופר ז"ל באמת להלכה דאפילו ליכא מתענים כלל בד' הצומות יכול לקרות ויחל **משום דיומא קא גרים**. וחולק בזה אמהר"ם בן חביב דבעי ששה או שבעה וכל שכן בשאר תעניות דבעי שבעה דווקא, ואף שלמעשה כתב שעדיין צריך מיתון קצת בדבר". והוסיף המשנה הלכות: "אמנם ראיתי במנחת פיתים שהביא בשם תשובת שנות חיים למהר"ש קלוגר (סי' שמב) שכתב להדיא דעשרה שאינם מתענים יכולים לקרות ויחל בתשעה באב ויום כיפור וגם דיכולים לעלות לתורה ע"ש, וצ"ע על בעל שערי תשובה שכתב להיפוך שלא הזכיר הני שיטות כלל".

והנה לעיל **[אות ב]** הוכחנו מדברי השו"ע, שלדעתו, דרושים עשרה מתענים בבית הכנסת רק לאמירת "עננו" כברכה בפני עצמה, ולא לשם קריאת פרשת "ויחל". ולפי המבואר, נמצא שמרן השו"ע סובר שחיוב קריאת התורה בתענית הוא **מחמת היום**, ולכן אין צורך שיהיו בבית הכנסת עשרה מתענים. וכן למד בשו"ת מהר"ם שיק (סימן רצ), וז"ל: "יש להביא ראיה מלשון השו"ע בס"ו תקס"ו דבסע' ב' כתב גם לענין ויחל ובסע' ג' לענין עשרה לא הביא כלל קריאה, ואפשר משום דלענין הקריאה יש לומר כצ"ע דמרן החתם סופר". והיינו שדעת השו"ע כשיטת החתם סופר, שחיוב קריאת התורה בתענית הוא מחמת היום.

לסיכום: נחלקו הפוסקים האם קוראים בתורה גם כשאין עשרה מתענים בבית הכנסת בתענית ציבור.

לדעת האליה רבה והפמ"ג, אין לקרוא בתורה כאשר אין עשרה מתענים בבית הכנסת. ואם התענית היא ביום שבלאו הכי קוראים בתורה [שני או חמישי] ואין ששה מתענים - לא יקראו בתורה בפרשת 'ויחל' אלא **בפרשת אותו שבוע**. אך לדעת המהר"ם בן חביב **ניתן לקרוא בתורה את פרשת "ויחל"** גם אם יש בבית הכנסת ששה או שבעה מתענים בלבד. ונתבאר, כי לדעתם

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

קריאת התורה היא **מחמת התענית**, ולכן כשאין עשרה מתענים או רוב מתענים בבית הכנסת אין לקרוא פרשת "ויחל".

ברם לדעת החתם סופר, קריאת התורה בתענית ציבור היא **חובת היום**, ולכן אפילו אם כל הציבור אינו מתענה, מחוייבים בקריאת התורה בפרשת "ויחל" בגלל היום. ועוד נפק"מ, כאשר התענית ביום שאין קוראים בו בתורה [ראשון, שלישי, רביעי או שישי] ואין ששה מתענים, לדעת האליה רבה, הפמ"ג ומהר"ם בן חביב, אין לקרוא בתורה, מכיון שהקריאה היא **מחמת התענית**. אך לפי החתם סופר, ניתן יהיה לקרוא, בגלל שהקריאה היא **חובת היום**.

עליה לתורה למי שאינו מתענה

ה. כתב המהרי"ק (שורש ט) "כשאין כהן מתענה באותן תעניות, יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה". וכדבריו נפסק בשו"ע (או"ח סי' תקסו סע' ו) "יש מי שאומר שאין עומד לקרות בתורה בתענית צבור מי שלא התענה, ואם הכהן אינו מתענה, יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה" [וכבר העיר בכף החיים (שם ס"ק מב) כי דרכו של מרן השו"ע להביא להלכה "סברא שלא מצאה כי אם בפוסק אחד", בשם "יש מי שאומר", למרות שדעתו להכריע כן ללא כל ספק"].

וכתב המג"א (ס"ק ח) "נ"ל דבשחרית מותר לעלות אף על פי שדוחין פרשת השבוע וקורין ויחל, מ"מ עכ"פ קורין בתורה בלא התענית, אלא אם כן התענית באמצע שבוע". כלומר, דברי השו"ע נאמרו על קריאת התורה **במנחה**, או בשחרית בימים שאין קוראים בהם בתורה. אבל בימים ב' וה', שגם אילולא התענית היו קוראים בתורה, רשאי גם מי שאינו מתענה לעלות לתורה.

ולענין דיעבד, נחלקו הפוסקים האם מי שאינו מתענה, רשאי לעלות לתורה. לדעת הב"ח, **מעיקר הדין** אין מניעה להעלות לתורה מי שאינו מתענה, ורק בגלל **המנהג** אין להעלותו, כדבריו: "ולפי סברת רבנו הטור [המובא לעיל [אות א] כי מי שאינו מתענה, רשאי בדיעבד להיות ש"ץ] נראה דהוא הדין **דיכול לקרות בתורה אפילו אינו מתענה**, דקריאת הציבור חובה מוטל על הכל על ידי העשרה שמתענים. ואפילו רב נתן [המובא בטור שם] מודה בזה, דעד כאן לא קאמר אלא לענין תפלת עננו, מאחר שהוא שליח בשביל המתענים. אכן המנהג הוא שכל מי שלא התענה אינו עולה לתורה כשקורין ויחל. ומהרי"ק (שורש ט ענף ה) כתב דהמנהג הוא שהכהן שאינו מתענה והוא בבית הכנסת יצא משם, ויקראו במקומו ישראל המתענה. ודבר פשוט הוא, שאם טעו וקראו לספר תורה אותו שאינו מתענה, יעלה ויברך, שאין כאן איסור כל עיקר לדברי הכל, אלא שנהגו לכתחילה שלא לעלות, אבל אם כבר קראוהו עולה". וכדבריו פסק המג"א (ס"ק ח) "וכתב הב"ח דאם קראוהו לעלות אפילו במנחה [שהקריאה היא רק משום **התענית**] יעלה, דליכא איסורא בזה, אלא מנהגא בעלמא עכ"ל. מיהו בבית יוסף סי' קל"ה כתב דאפילו כהן שקראוהו אינו עולה, ומ"מ נ"ל דליכא איסורא אם עולה".

והט"ז (ס"ק ז) פסק שאין להעלות לתורה מי שאינו מתענה: "פסק כאן [השו"ע] כהרב נתן דאפילו אם אין שם מי שמתענה, דאפילו הכי לא יתפלל אותו שלא התענה, ומשמע לי דכל שכן לענין קריאת התורה שיש חשש ברכה לבטלה. ואפילו הטור [המובא לעיל **אות א**] מודה בזה, דלא פליג אלא במקום שאין אומר רק סתם תענית לא תענית, דאז אין שקר בפיו, משא"כ בזה **דיש ברכה לבטלה**, דהא צריך לברך על הקריאה אף על פי שכבר בירך בשחרית, אלא ע"כ משום הקריאה בצבור יברך שנית, וזה לא שייך אלא למי שהוא מתענה, אבל למי שלא מתענה הוי **ברכה לבטלה**. על כן אפילו אם אין שם מי שיוכל

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

לברך, או שאין שם כהן אחר, אפילו הכי לא יקרא מי שאין מתענה, ועל כן נראה דאפילו קראוהו כבר, לא יעלה, דהוה ברכה לבטלה".

המשנה ברורה (ס"ק כא) הכריע בנדון זה: "ודע דבדיעבד אם קראוהו במנחה למי שאינו מתענה יש דעות בין הפוסקים אם יעלה דיש מחמירים בזה דהוי חשש ברכה לבטלה, דלא תקנו קריאה זו אלא בשביל המתענים והפוסקים שמקילין בזה טעמם דהברכה הוא מפני כבוד הצבור. ועל כן צריך ליזהר מאד שלא להיות בבית הכנסת כדי שלא יקראוהו. ובדיעבד, אם קראוהו והוא איש ת"ח ומחמת איזה אונס אירע שלא התענה בתענית ציבור, וצר לו לומר להם שלא התענה כדי שלא יהיה חילול השם בדבר, נראה שיוכל לסמוך בשעת הדחק על המקילים ויעלה".

אכן, בדברי החתם סופר נתבאר לעיל [אות ג] כי דברי הפוסקים הנ"ל נאמרו רק בתעניות שקיבלו עליהם הציבור בגלל צרה, אך בתשעה באב [והוא הדין ד' תעניות] שהם **חובת היום** [כדבריו: "יום שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה"], אפילו מי שאינו מתענה בו לא יצא מכלל חיוב זה **"דיומא קא גרים"**. ומשום כך אפילו אם אינו מתענה בו, מכל מקום מחוייב בקריאת היום, ושפיר יכול לעלות לתורה.

אמנם השדי חמד (מערכת יום הכיפורים סימן ב אות ז) הביא את דברי החתם סופר, וכתב: "דמבואר מדברי רבותינו האחרונים דלא שמיעא להו כדאמר מר החתם סופר, אלא בכל תענית ציבור הדין כן, שלא יעלה מי שאינו מתענה זולת אם חל ביום שני או חמישי שהוא יום קריאת התורה, דבזה הוא דיכול לעלות בשחרית מי שאינו מתענה".

לסיכום: בתענית בימי שני וחמישי בשחרית, אין מניעה להעלות לתורה גם מי שאינו מתענה. אך בשאר ימים, בתפילת שחרית, ובתפילת מנחה בכל ימות השבוע, פסק השו"ע כדברי המהרי"ק שאין להעלות לתורה מי שאינו מתענה, ועליו להקפיד לצאת מבית הכנסת כדי שלא יקראוהו. ובדיעבד אם קראוהו, נחלקו הב"ח והמג"א עם הט"ז, האם יעלה לתורה, או שברכתו ברכה לבטלה. והכריע המשנה ברורה, שראוי לא להימצא בבית הכנסת שעשויים להעלותו לתורה, ואם קראו לו לעלות ויש חשש חילול השם, יכול לסמוך על המקילים. ולדעת החתם סופר, היות וקריאת התורה בד' תעניות היא **חובת היום**, גם מי שאינו מתענה, רשאי לעלות לתורה.

לאור הדברים שנתבארו לעיל, נבוא לדון בשאלה שפתחנו בה, האם אדם שאינו מתענה רשאי לקרוא בתורה בתענית, למרות שאינו מתענה.

בעל קורא שאינו מתענה

ו. בזמן התלמוד, היה **העולה לתורה** מברך את הברכות וקורא **בעצמו** את הקריאה מתוך ספר התורה, ומוציא בזה את הציבור ידי חובה, כמפורש בדברי הגמרא (מגילה לב, א) "תנו רבנן, פותח ורואה, גולל ומברך, וחוזר ופותח וקורא, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: פותח ורואה ומברך וקורא".

אולם בתקופות מאוחרות יותר, תיקנו לקרוא בתורה על ידי שליח ציבור, כדברי התוספות (מגילה כא, ב ד"ה תנא) "שלא לבייש מי שאין יודע לקרות". אולם הרא"ש (מגילה פ"ג סימן א) הביא טעם זה "ומה

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

שנהגו האידנא ששליח צבור קורא, היינו שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות, כדתנן גבי ביכורים (פ"ג מ"ז) בתחילה מי שיודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו, נמנעו מלהביא מחמת הבושה, התקינו שיהו מקרין את הכל". אך הקשה: "ואין הדמיון נ"ל, דהתם נמנעו מלהביא בכורים, ועברו על מה שכתוב בתורה. אבל הכא בקיאים יקראו והאחרים ימנעו, ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד הפרשה". ולכן ביאר את טעם המנהג: "לפי שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ואין צבור יוצאים בקריאתו, והוא בעיניו כיודע, ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאינצויי עם ש"ץ, לכך התקינו שיקרא שליח צבור שהוא בקי בקריאה".

שני טעמים אלו הובאו במשנה ברורה (סי' קמא ס"ק ח) "מנהגנו עכשיו שלעולם הש"ץ קורא אפילו כשהעולה הוא בקי, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות, וגם ימצאו הרבה שאין יודעין בטוב לקרות הנקודות והטעמים וירצו לקרות והצבור אין יוצאין בקריאתו וכשימנעום מקריאה אתו לאינצויי".

ז. ומאחר ומנהגנו שאת הקריאה בתורה אינו קורא העולה לתורה אלא ש"ץ, לכאורה היה נראה כי דינו של 'הבעל קורא' שאינו מתענה, כדין ש"ץ שאינו מתענה, כמבואר לעיל [אות א] שלכתחילה לא ראוי שיהיה ש"ץ, ובדיעבד כאשר אין ש"ץ אחר, לדעת הבית יוסף, אינו רשאי לעבור לפני התיבה, ואילו לדעת המג"א והמשנה ברורה, רשאי.

ואמנם כך נקט רבי משה שבתי באר, מרבני איטליה לפני שלוש מאות שנה, בשו"ת באר עשק (סימן כא; נדפס בונציה תל"ד) אשר נשאל "חזן הקורא בספר תורה שלא התענה, אם יכול לקרות פרשת ויחל או לא. ויהיה זה דומה למה שכתב למעלה בתענית ציבור, שליח ציבור שאינו מתענה לא יתפלל. לכן יורנו מורינו אם מתוך הדברים אלו הדין הוא שהש"צ הקורא צריך שיתענה גם הוא, או לאו, ובפרט כשאינו שעת הדחק שיש אחרים שהתענו". והשיב: "ודאי שאינו רואה שיקרא בתורה ולא יתפלל כדברי הבית יוסף, וכל שכן כשאינו שעת הדחק. ואי איישר חילי אמינא דאפילו בשעת הדחק קצת שלא יהא שליח ציבור מי שאינו מתענה כיון שהשליח ציבור קובע ברכה לעצמו בתפילת עגנו, כיצד יברך והוא אינו מחוייב שאינו מתענה, ומי שאינו מחוייב אינו מוציא את הרבים ידי חובתם. ומה לנו לעשות פסקי פסקי [דהיינו לחלק בין נדון ש"ץ בתפילה לש"ץ בקריאת התורה] ולומר שליח ציבור המתפלל אל יתפלל אבל המקרא בתורה יקרא, הלא לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים. וכ"ש שברוב הקהלות ש"צ המתפלל הוא המקרא בתורה ולמה נשנה מנהג קבוע מפני יחיד. ועוד, איכא זילותא דציבורא דנראה דמכל הצבור המתענים ליכא דיודע להתפלל אלא זה שאינו מתענה, וכן שאינו יודע לקרות בתורה אלא מי שאינו מתענה. ואמינא דכל כגון דא טפי עדיף שלא יתפלל שליח ציבור קבוע אלא אחר המצטער בצערן של ציבור".

הבאר עשק מביא הוכחה לדבריו: "הגע בעצמך, אם במעמדות שהיו מתענים ארבעה ימים בשבוע, היה אחד שלא יכול להתענות, ודאי שלא היה עומד על גבי הקרבן, מטעם היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו. על כן פשיטא לי שאינו יוכל להקרות מי שאינו מתענה".

ומפורש בדבריו, כי דינו של 'הבעל קורא' שאינו מתענה, שווה לדין ש"ץ שאינו מתענה, ויש לפסוק כדעת מרן הבית יוסף, שגם בדיעבד כשם שאינו רשאי להיות ש"ץ בתפילה, כן הוא הדין בקריאת התורה, שלא יוכל לקרוא בתורה.

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

ח. דברי הבאר עשק הובאו להלכה בהגהות שערי רחמים על שער אפרים (שער ח סעי' קד אות טו), שכתב: "עיין בספר מקראי קודש שער כ"ה ס"ק יג, שהביא בשם תשובת באר עשק שמסתפק אם הקורא בעיניו גם כן שיתענה, והעלה דהקורא עדיף יותר מהש"ץ, דגבי ש"ץ מועיל בדיעבד אף שאינו מתענה, והכא מעכב אף בדיעבד". אולם דברי המקראי קודש לא מובנים, היכן מצא בדברי הבאר עשק לחלק בין ש"ץ בתפילה שאינו מעכב בדיעבד, לש"ץ בקריאת התורה שמעכב בדיעבד, וצ"ע. ונלע"ד להביא ראיה שאין הבדל בין דין ש"ץ שאינו מתענה, לבעל קורא שאינו מתענה, על פי המבואר בספרנו רץ כצבי (חלק ב סימן טז) לדייק מכותרת הלכות תפילה ברמב"ם "הלכות תפילה וברכת כהנים. יש בכללן שתי מצוות עשה, אחת לעבוד את ה' בכל יום בתפילה. שניה, לברך כהנים את ישראל בכל יום. וביאור שתי מצוות אלו, בפרקים אלו". באחד עשר הפרקים הראשונים מבוארים הלכות תפילה. בפרקים י"ב-י"ג דיני קריאת התורה, ובפרקים י"ד-ט"ו דיני נשיאת כפים. ולכאורה לא מובן מדוע תחת הכותרת "הלכות תפילה" מצורפים יחד דיני תפילה, קריאת התורה ונשיאת כפים. וכידוע הקפיד הרמב"ם מאד על סדר הדברים, וברור איפוא, שכאשר כלל את הלכות תפילה קריאת התורה ונשיאת כפים ביחד, יש דברים בגו.

ונראה שיש ללמוד מכך שקריאת התורה ונשיאת כפים הם חלק בלתי נפרד מהתפילה, ואינם נפרדים ממנה. וראיה ליסוד זה מהמבואר בשו"ע (או"ח סימן נה סעי' ב) "אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים אותו הקדיש". ובמשנה ברורה (ס"ק ו) הביא בשם הבית יוסף: "והוא הדין בכל דבר שצריך עשרה, כגון נשיאת כפים וקריאת התורה והפטרה בנביא". הרי לנו שדין נשיאת כפים וקריאת התורה שווה לדין התפילה, היות וקריאת התורה ונשיאת כפים הם חלק מהתפילה, ואינם נפרדים ממנה. נמצא שכשם שאדם שאינו מתענה אינו רשאי להתפלל כש"ץ לפני העמוד, הוא הדין בעל קורא שאינו מתענה אינו רשאי לעלות לתורה, שלא כדברי המקראי קודש שחילק בין הנדונים.

ט. המקראי קודש עצמו כתב להכריע: "דבמקום שלא תתבטל הקריאה בתורה עכ"פ מכל וכל, אז יותר טוב שיקרא המתענה, אף שאינו בעל קורא קבוע ואינו קורא כל כך בדקדוק ובטעמים מעצמו רק על ידי סיוע אחר. אבל אם אי אפשר בלאו איהו, דאם יהיו נמנעים מליקח אותו תתבטל הקריאה, אז לוקחים אותו ממכלאות צאן ואף אם הבשר עודנו בין שיניו הולך לקרות בתורה, שלא יהיה נדחה קריאת התורה בימי חיוב הקריאה". ומבואר בדבריו, כי בניגוד לדעת הבאר עשק שגם בדיעבד מי שאינו מתענה אינו רשאי להיות ש"ץ בקריאת התורה. לדעת המקראי קודש, רק לכתחילה עדיף שהבעל קורא יתענה, אך בדיעבד כאשר אין בעל קורא אחר שמתענה, ויש חשש לביטול הקריאה, רשאי לקרוא גם מי שאינו מתענה.

ובטעם הדבר מצאנו בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח סימן לג) שהביא את דברי המחבר (שו"ע או"ח סי' קמא סעי' ב) "והעולה לא יקרא בקול רם, ומכל מקום צריך הוא לקרות עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאוזניו". ולמד מכך: "כיון דבלאו הכי עיקר לקרות עם הש"ץ, והוא כעיקר התקנה, ואין כאן דבר משום מוציא, ואינו מחוייב בדבר, כיון דבלאו הכי העולה קורא עם הש"ץ, ואינו מוציא רק מקרין עמו כמו גבי ביכורים". כלומר, מכיון שבקריאת התורה העולה לתורה שבירך את הברכה מחוייב לקרוא בתורה בעצמו בלחש [כדי שלא תהא ברכתו לבטלה], אין הבעל קורא נחשב כ"מוציא" את המברך, ולכן כאשר הוא אינו מתענה, אין זה לעיכובא.

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

וכן נקט בשו"ת באר משה (ח"ג סימן כט) לאחר שהביא את דברי השו"ע הנ"ל: "ואם כן הקורא בשביל העולה קורא, ועל השמיעה ששומע הוא מברך, ואם כן גם אם הקורא אינו מתענה יכול לקרות, והעולה יקרא עמו מלה במלה באופן שאין שום חשש בדבר".

ואמנם לדבריו, אם העולה לתורה אינו קורא בלחש, אדם שאינו מתענה אינו יכול לשמש כבעל קורא, כי הוא צריך להיות 'מחוייב בדבר', וכפי שכתב בהמשך: "אבל אם העולה עם הארץ שאינו יכול לקרות עם הקורא מלה במלה, ומן ההכרח מחוייבים לסמוך בכה"ג על הפוסקים דשרי לקרות לו משום שומע כעונה, אז צריך שיהיה המקריא מחוייב בדבר כמו בכל דבר שאין השומע כעונה יוצא, אלא אם כן המשמיע חייב בדבר".

יחד עם זאת, הלבושי מרדכי סיים כי **לכתחילה** ראוי שרק מי שמתענה יקרא בתורה: "ואף על פי כן ודאי מהודר יותר שיקרא מי שמתענה כמו בתפילה, ודומיא דידיה, ושם פשיטא דיש לעשות כמו גבי גזירות תענית דמורידין לפני התיבה זקן ורגיל". וכן מבואר בדברי הבאר משה, שכתב במסקנה: "ועם כל זה, אם יש בעל קורא המתענה, יקרא הוא. ואפילו אם הוא איננו רגיל, והאינו מתענה הוא בעל קורא רגיל, ופשוט".

י. דברי הבאר עשק הובאו בספר פסקי תשובה (סימן רצד), ועליהם העיר האדמו"ר האמרי אמת, שיש ראייה להתיר גם לש"ץ שאינו מתענה להתפלל [שלא כפי שנפסק בשו"ע לעיל **אות א**] ולקרוא בתורה, מדברי הגמרא במועד קטן (ט, א) שבחנכת בית המקדש הראשון היו אוכלים ושותים ביום הכיפורים, כאמור בספר מלכים א' (פרק ח פסוק סה) "וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת הַהִיא אֶת הַחֹג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבֹא חֻמַּת עֵד נָחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם". ופירש רש"י במועד קטן: "אותה שנה לא עשו ישראל יום כיפורים, לפי ששבעה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומשתה, דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום". ונמצא שאכלו ושתו ביום הכיפורים, ואף על פי כן עבדו הכהנים עבודת היום. ואם כהן שאינו מתענה כשר לעבודה בבית המקדש, ק"ו ששליח ציבור שאינו מתענה כשר להתפלל ולקרוא בתורה.

ולענ"ד נראה טעם נוסף להתיר לבעל קורא שאינו מתענה לקרוא בתורה, על פי דברי השערי אפרים (שער ח אות קי) שכתב כי למי שאינו מתענה "אין איסור כי אם לעלות לתורה, אבל מותר בתשמישי תורה כשקוראים, כגון הגבהה או גלילה וכיוצא בזה". ומעתה יש לומר, שהאיסור לבעל קורא שאינו מתענה לעלות לתורה, הוא רק כאשר העולה הוא גם הקורא בתורה. אך לפי המנהג היום, שיש בעל קורא, לכאורה יש להחשיבו כמי שעושה "תשמישי תורה", ודינו כמגביה וגולל שאינם מתענים, שמותרים להגביה ולגלול על אף שאינם מתענים.

יא. ועוד נראה כי השאלה האם בעל קורא שאינו מתענה רשאי לקרוא בתורה, תלויה במחלוקת האחרונים הנ"ל, האם חיוב קריאת התורה בתענית ציבור הוא משום **חובת היום** או משום **חובת התענית**.

לדעת החתם סופר שהתיר **לקרוא בתורה את פרשת "ויחל"** אפילו כשכל הציבור אינו מתענה, כי גדר קריאת התורה הוא **מחמת היום**, מסתבר שגם בעל קורא שאינו מתענה רשאי לקרוא בתורה, שהרי גם

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

כאשר הציבור אינו מתענה קוראים בתורה, ובוודאי שאם הבעל קורא אינו מתענה, הוא מוציא את הרבים בקריאתו.

אבל לדעת האליה רבה, הפמ"ג ומהר"ם בן חביב, שקריאת התורה בתענית ציבור היא משום **חובת התענית**, ולכן כשאין עשרה מתענים או רוב מתענים בבית הכנסת אין לקרוא פרשת "ויחל", מסתבר כי מי שאינו מתענה ואינו מקיים את דיני התענית אינו רשאי להיות ש"ץ לקרוא בתורה במה שהוא חלק מדיני התענית.

ונראה לדון בשאלה האם רשאי בעל קורא שאינו מתענה לקרוא בתורה, על פי דברי האחרונים בעיקר גדרי קריאת התורה, כדלהלן.

קריאת התורה - חיוב קריאה או שמיעה

יב. רבי יוסף ענגיל חקר בספרו ציונים לתורה (כלל ט) ביסוד גדר קריאת התורה, האם זו חובת **קריאה** המוטלת על כל אחד, והקורא מוציא את השומעים מדין 'שומע כעונה'. או שהחיוב הוא **לשמיעה** הקריאה, וז"ל: "נסתפקתי מצות קריאת התורה מה עניינה, אם החיוב הוא אך **השמיעה** לדברי תורה הנקראים, או שבאמת מחויבים כל אחד ואחד **לקרוא**, רק שהקורא מוציא אותם בקריאתו", ומבואר בדבריו כי נחלקו רבותינו הראשונים בדיון זה.

על פי זה ביאר בספר מעדני שמואל (סימן א) כי השאלה האם בעל קורא שאינו מתענה רשאי לקרוא בתורה תלויה "במה שיש לחקור בעיקר דין קריאת התורה בציבור דאחד קורא וכולם שומעים, אי הוי בעצם חיוב **קריאה** על כל הציבור, שכולם חייבים בקריאה, וכשאחד קורא מתוך הספר תורה מוציא את כולם מדין שומע כעונה, וכאילו כולם קראו בעצמם. או דלא רמי כלל חיובא על כולם לקרוא, אלא עיקר התקנה היא שאחד יקרא והשאר **ישמעו**. דאם נאמר שעיקר החיוב על כל הציבור הרי זה **קריאה**, שפיר יש לדמותו לש"ץ שאינו מתענה שאינו יכול להוציא את הציבור בתפילת ענוו, כיון שאינו חייב בזה, וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם. והכי נמי אינו יכול להוציא את הציבור בקריאת ויחל, שהרי איהו אינו מחוייב בקריאה זו.

אבל אי עיקר התקנה היתה שאחד יקרא והשאר **ישמעו**, ועיקר חיובו של הציבור הרי זה רק בשמיעה, בזה יש לומר דאף שאין הבעל קורא חייב בקריאה זו, מכל מקום שפיר מקיימים השומעים בזה את חיובם בשומעם מפיו שקורא בתורה, שהרי אין הבעל קורא צריך להוציאם במידי, אלא שהם בעצמם שומעים קריאת התורה מבעל קורא והרי על כל פנים שמעו קריאת התורה".

קריאת התורה - חובת היחיד או חובת הציבור

יג. ביסוד גדר חיוב קריאת התורה מביא הגאון רבי ברוך בער בברכת שמואל (מסכת יבמות סימן כא) שהגר"ח מבריסק חקר, האם גדר ההלכה שצריכים עשרה בקריאת התורה קריאת מגילה וחזרת הש"ץ הוא, שהחיוב חל רק על **ציבור** של עשרה איש, וכל זמן שאין עשרה אין כלל חיוב. או שחיובים אלו חלים על **כל יחיד ויחיד** אלא שהדין הוא, שאין קריאת התורה אלא אם כן יש ציבור של עשרה.

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

והנפקא מינה בחקירה זו היא לגבי דין "רובו ככולו", כלומר באופן שיש רוב שעדיין לא קראו בתורה [ו' בני אדם] ומיעוט [ד' בני אדם] שכבר קראו, האם יש חיוב לקרוא בתורה מדין רובו ככולו. לפי הצד הראשון שהחיוב נעשה דוקא על ידי עשרה איש ביחד, לא שייך לומר רובו ככולו, שהרי החיוב מעולם לא חל כל עוד לא היו עשרה. אולם אם נאמר שהחיוב חל על כל יחיד ויחיד, שייך הדין של רובו ככולו ואם יהיה רוב שעדיין לא קראו בתורה ומיעוט שכבר קראו, יהיה חיוב לקרוא בתורה מדין רובו ככולו שבעת ישנם עשרה ואפשר לקרוא בפניהם בתורה. ובספרנו רץ כצבי (ח"א סימן ג) הרחבנו בנדון זה, ואין מקום לכפול בדברים.

ויש לדון בשאלה האם בעל קורא שאינו מתענה רשאי לקרוא בתורה, לפי צדדי החקירה הנ"ל. ונראה כי הדבר תלוי בשאלה האם גדר קריאת התורה הוא חיוב קריאה או שמיעה. אם החיוב הוא קריאה, ובעל הקורא מוציא את הרבים ידי חובת הקריאה, אזי בין אם נאמר שקריאת התורה היא חובת היחיד, ובין אם נאמר שזו חובת הציבור, אם הוא אינו מתענה, אין הוא "מחוייב בדבר", ולא יוכל להוציא אחרים ידי חובתם. ואם החיוב הוא שמיעה, רשאי גם מי שאינו מתענה לשמש כבעל קורא, בין אם נאמר שקריאת התורה היא חובת היחיד, ובין אם נאמר שזו חובת הציבור, שהרי שפיר מקיימים השומעים את חיובם בשומעם מפיו שקורא בתורה, כי הוא אינו מוציאם ידי חובה, אלא הם בעצמם שומעים את קריאת התורה.

קריאת התורה - מדין תלמוד תורה דרבים

יד. בספר נפש הרב (ליקוטי הנהגות עמ' קלו) מובא מעשה בבעל קורא שהודיע לאחד המתפללים שהוא שונא אותו, וכשהוא קורא בתורה בבית הכנסת הוא מתכוין להוציא את כל הקהל חוץ ממנו, ושאל אותו בעל בית את רבי משה סולובייצ'יק, האם עליו להתפלל בבית כנסת אחר בכדי לצאת ידי חובת קריאת התורה. והגר"מ ענה לו שאינו צריך. ונימק זאת על פי דברי הגמרא במסכת מגילה (כג, א) "הכל עולין למנין שבעה קרואים [בקריאת התורה] אפילו קטן אפילו אשה". והנה, בזמן המשנה והגמרא לא היו בעלי קריאה, והמנהג היה שכל עולה לתורה קרא בעצמו את פסוקי העליה שלו. וקשה, דהלוא קיימא לן (ראש השנה כט, א) דכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, ואם כן היאך קורא הקטן בתורה ומוציא את הרבים ידי חובת קריאת התורה.

ומתוך כך ביאר הגר"מ "דגדר הענין שבעל הקריאה מוציא את כל הציבור בקריאת התורה, אינו בתורת שומע כעונה, דאדרבה אם יעשו כן לא יצאו ידי חובת תקנת קריאת התורה, דאין כאן השתתפות הציבור בקריאה. אלא יסוד הענין דקריאת התורה היינו שכל הציבור מקשיבים לקריאת הבעל קורא, ונמצא שבזה כולם משתתפים במצוות תלמוד תורה דרבים, ואפילו יתכוין הבעל קורא להדיא שלא להוציא מישהו, לא איכפת לן בזה, דסוף כל סוף הרי כולם מקשיבים ולומדים הם. וכל ההלכה דבעינן שיתכוין להוציא להשני ידי חובה לא שייכא אלא בנוגע להדין של שומע כעונה".

ומפורש בדבריו, כי בקריאת התורה השומעים אינם יוצאים ידי חובה מדין שומע כעונה, אלא מהלכה מחודשת שגדרה "תלמוד תורה דרבים", שכולם, דהיינו הן הקורא והן השומעים, נוטלים בה חלק. ולכן אין זה משנה כלל מי הוא הבעל קורא, ואפילו קטן או אשה, וכן האם בדעתו להוציא את השומעים או לא, וכגון בעל קורא שמתכוין שלא להוציא את שונאו - יכולים לשמש כבעלי קורא, מכיון שאינם מוציאים

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

את הרבים ידי חובה מדין שומע כעונה, אלא בעצם השמיעה מתקיים 'תלמוד תורה דרבים', שהוא גדרה ומהותה של קריאת התורה.

וכן מבואר בשו"ת בית אבי (או"ח סימן כה) שכתב בביאור דברי המשנה במגילה (כד, א) "קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו". ופירש רש"י: "קטן אינו פורס על שמע לפי שהוא בא להוציא רבים ידי חובתם, וכיון שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם". וכתב בשו"ת בית אבי: "ונראה מפירושו דאע"פ שקטן אינו עובר לפני התיבה לפרוס על שמע מפני שאינו יכול להוציא רבים ידי חובה, אבל לקרות בתורה אינו מיפסל משום זה. וצריך לומר שקריאת התורה לא דמי לאינך, מפני דלא שייך בה להוציא ידי חובה. ובטעמא דמילתא בינותי בספרים ומצאתי במאירי שבת על המשנה הנ"ל וז"ל, קטן קורא בתורה שאין הכוונה אלא להשמיע לעם, ואין זו מצוה גמורה כשאר מצוות שנאמר בה כל שאינו מחויב וכו', ואף על פי שהוא מברך, הרי מ"מ יש לו שייכות בתלמוד תורה עד שאחרים מצווים ללמדו, וכל שכן שהקטן רשאי לתרגם. אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. הרי שרבינו המאירי אנהיר לעיניו בהסבר יפה לחלק בין קריאת התורה, לתפילה ולשאר מצוות. כי בקריאת התורה אין אנו צריכים לגדלות, כי שונה המצוה משאר המצוות, ואפילו אם המשמיע הקריאה אינו גדול עדיין, רק שיש לו שייכות בתלמוד תורה, יכולים לקיים המצוה על ידו. וזה שהדגיש בלשונו הזהב "שאינ הכוונה אלא להשמיע לעם". זאת אומרת כיון דכל הענין הוא משום תלמוד תורה, והרי אם לומדים תורה מן הקטן גם כן מקיימים מצוות תלמוד תורה. ומש"כ ואין זו מצוה גמורה, אין הכוונה על איכות המצוה, רק כוונתו לומר שמצוות קריאת התורה אינו מצווה בפני עצמו, רק ענף ממצוות תלמוד תורה, ולכן בכל ענין מקיימים המצוה אפילו על ידי קטנים".

ועל פי דברים אלו, היות וכאשר הבעל קורא מוציא אחרים ידי חובה אין זה מדין שומע כעונה, אלא זהו גדר מחודש משום תלמוד תורה דרבים, מסתבר שאם בעל קורא אינו מתענה אין זה מגרע כלל, שהרי בעל הקורא הוא "מלמד" לאחרים, ואם כן אין צורך שיהיה מתענה, שהרי "מלמד" אינו מחויב להתענות. וכשם שקטן או שונא יכולים להיות בעל קורא, כי הציבור שמע למעשה את הקריאה וקיים את מצות התלמוד תורה שבקריאה, הוא הדין הבעל קורא, אינו חייב להתענות כדי להוציא את האחרים.

קריאת התורה בתענית - חלק מאמירת הסליחות

טו. ונראה כי דברי הגר"מ סולובייצ'יק שגדר קריאת התורה הוא משום תלמוד תורה דרבים, שונים ממה שמובא בשם בנו, הגרי"ד סולובייצ'יק בספר שיעורי הרב (ענייני תשעה באב סימן לב) בהסבר הטעם מדוע אין אומרים קדיש בתענית בין הקריאה להפטרה, בשונה מקריאת התורה בכל שבתות השנה, ואמר הגרי"ד: "שעיקר הטעם שקורין ויחל במנחה של תענית ציבור הוא מפני שיש בה הי"ג מדות שהם עיקר ענין סליחות, ועל ידי זה אנו עומדים בתפילת תענית מתוך סליחות. אבל אם נאמר קדיש בין קריאת התורה לקריאת ההפטרה ממילא יתבטל הצירוף בין התפילה לבין קריאת התורה, ולא יהיה נחשב כעמידה בתפילה מתוך סליחות". ומבואר בדבריו שקריאת התורה בתעניות היא חלק מהסליחות שצריך לומר ביום התענית.

ומטעם זה נהגו הציבור לומר את פסוקי י"ג מידות בקריאת התורה בתענית, כמובא בערוך השלחן (תקסו סעי' ג) "ונוהגים הציבור כשמגיע הקורא לשוב מחרון אפך צועקין שוב וגו' שזהו כעניין בקשה שישוב הקב"ה מחרון אפן. וכן כשהקורא מגיע לזיעבור צועקין הציבור ה' וגו', כדי להזכיר הי"ג מדות,

בעל קורא שאינו מתענה בתענית ציבור

והקורא חוזר וקורא. וכן בהגיעו לוסלחת לעונינו, גם כן מפני שזהו גם כן בקשה ותחינה שיסלח לעונינו". הרי לנו, כי בקריאת התורה בתענית, יש גדר של אמירת סליחות ותחינות. ומשמע איפוא, כי אין זה רק בגדר של תלמוד תורה דרבים.

ומבואר בדברי הגרי"ד, שגדר קריאת התורה בתענית הוא חלק מאמירת הסליחות, ולא מגדרי תלמוד תורה, כמובא בשם הגר"מ. ולפיכך אותה הלכה שנקבעה בשו"ע כי ש"ץ שאינו מתענה לא יתפלל, נאמרה ביחס לבעל קורא, שאם אינו מתענה לא יקרא בתורה, שהרי אמירת הסליחות היא חלק מהתפילה.

יחד עם זאת, יצוין כי דברי הגרי"ד בביאור גדר קריאת התורה בתענית שהוא חלק מאמירת הסליחות, נאמרו רק בקריאת התורה בד' תעניות ולא בתשעה באב בשחרית, אשר גדר קריאת התורה בו הוא ודאי משום חובת היום [וממילא גם בעל קורא שאינו מתענה רשאי יהיה לקרוא בתורה] ויבואר במקומו להלן בשיעור בענין קריאת התורה בתעניות ובתשעה באב.

סוף דבר: לדעת הבאר עשק והמקראי קודש, לכתחילה אין ראוי למי שאינו מתענה לקרוא בתורה. ולפי הבאר עשק גם בדיעבד לא יקרא בתורה מי שאינו מתענה. וכן יוצא שלשיטת הגרי"ד סולובייצ'יק, שקריאת התורה בתענית היא חלק מאמירת הסליחות, אין לבעל קורא שאינו מתענה לקרוא בתורה, כשם שש"ץ שאינו מתענה אינו מתפלל לפני התיבה. אך לדעת המקראי קודש כאשר אין אדם המתענה שיקרא בתורה, עדיף שיקרא מי שאינו מתענה מאשר תתבטל הקריאה. וכן נקטו בשו"ת לבושי מרדכי ושו"ת באר משה, שאין הבעל קורא נחשב כ"מוציא" את המברך, ולכן אין זה משנה כלל שאינו מתענה. ובפסקי תשובה משמע שהתיר את הקריאה אף לכתחילה. וכן על פי דברי הגר"מ סולובייצ'יק ושו"ת בית אבי, שגדר קריאת התורה הוא משום תלמוד תורה דרבים, נראה שאין זה משנה אם הבעל קורא אינו מתענה, שכן מכל מקום יצאו הרבים ידי חובתם בקריאה זו. ועוד נתבארו סברות נוספות להיתר:

[א] דין הבעל קורא כמי שעושה "תשמישי תורה", שמותר גם למי שאינו מתענה.

[ב] לדעת הפוסקים שגדר קריאת התורה בתענית הוא מחמת היום, מסתבר שגם בעל קורא שאינו מתענה רשאי יהיה לקרוא בתורה, שהרי גם כאשר הציבור אינו מתענה עדיין קוראים בתורה, ובוודאי שאם רק הבעל קורא אינו מתענה, הוא מוציא את הרבים בקריאתו.